

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Z dziejów nauki prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Śląskim

Author: Jacek Barcik

Citation style: Barcik Jacek. (2018). Z dziejów nauki prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Śląskim. "Z Dziejów Prawa" (2018), T. 11 (19), cz. 1, s. 71-85.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

JACEK BARCIK
Katowice

Z dziejów nauki prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Śląskim

Historia nauczania prawa międzynarodowego w Katowicach wiąże się niemal od samego początku jego istnienia z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego (WPiA UŚ). Z osobistych wspomnień wieloletniej kierowniczki późniejszej Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego prof. dr hab. Genowefy Grabowskiej wynika, że już w 1971 r., w którym to rozpoczynała ona swą naukową i dydaktyczną przygodę z Uniwersytetem Śląskim, na młodym Wydziale istniała wyodrębniona jednostka o charakterze zakładu prawa międzynarodowego. Nauczanie akademickie przyszłych prawników nie mogło bowiem obejść się bez solidnego kursu prawa międzynarodowego, którego nazwę zaledwie niedawno, bo na dużej części polskich uniwersytetów dopiero w 1950 r., przemianowano z tradycyjnego prawa narodów (*ius gentium*) na prawo międzynarodowe¹. Zakład ten miał wchodzić w skład czteroinstitutowej struktury organizacyjnej, z jakiej pierwotnie składał się wydział prawa². Mieścił się na pierwszym piętrze, tuż nad schodami wejściowymi w dawnej legendarnej siedzibie Wydziału, przy ulicy Bankowej 8, przez studentów określanej potem kolokwialnie mianem „ósemki”.

Ponieważ pomyślność każdego przedsięwzięcia tworzą kreujący je ludzie, stąd opis początków nauki prawa międzynarodowego na Górnym Śląsku należy rozpocząć od tego elementu. Dla naświetlenia ogólnego tła warto zauważyć, że

¹ Zob. Rozporządzenie Ministra Szkół Wyższych i Nauki z dnia 21 sierpnia 1950 r. w sprawie zmian organizacyjnych w niektórych szkołach akademickich. Dz.U. 1950, nr 41, poz. 367 i 368.

² Zob. Zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego w sprawie struktury organizacyjnej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 26 czerwca 1969 r. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego” 1969, nr A-7, poz. 69.

w początkach istnienia Wydziału podjęto znaczny i świadczący o dalekosiężnej wizji rozwoju wysiłek organizacyjny związany ze ściąganiem do Katowic kadry naukowo-dydaktycznej, gdyż na 17 funkcjonujących wówczas na Wydziale zakładów było w sumie 11 profesorów i docentów oraz 22 adiunktów i asystentów³. Zakład prawa międzynarodowego, później przekształcony w prężnie działającą katedrę, podobnie zresztą jak i cały Wydział, startowały zatem od zera. Pionierem w tym zakresie mógł okazać się znakomity specjalista prawa międzynarodowego doc. Jan Kolasa, którego próbowano nakłonić do zamiany macierzystego Uniwersytetu Wrocławskiego na Uniwersytet Śląski. Do przejścia nigdy jednak nie doszło, co badacze dziejów Wydziału przypisują personalnym zabiegom czynionym przez część kadry dydaktycznej pochodzącej z Krakowa. Zmierzała ona do eliminowania osób niezwiązanych z Uniwersytetem Jagiellońskim, co celnie oddawało powiedzenie prof. Witolda Zakrzewskiego z UJ, który miał stwierdzić: „my musimy Katowice opanować!”⁴. Palma pierwszeństwa w nauczaniu prawa międzynarodowego na śląskiej wszechnicy przypadła zatem pochodzącemu zawodowo z Krakowa dr. Andrzejowi Górbielowi. Można się jedynie domyślać powodów, dla których zdecydował się on zamienić nadwiślański królewski gród na nadrawskie mokradła (i to dosłownie, gdyż pierwotna siedziba WPiA UŚ przylegała do koryta rzeki Rawy). W okresie istnienia Filii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Katowicach wielu pracowników UJ było po prostu delegowanych do pracy na Śląsku, co nie zawsze musiało się wiązać z pełną dobrowolnością. W przypadku dr. A. Górbiela mogły grać rolę motywy osobiste. W trakcie wydarzeń marcowych z 1968 r. w Krakowie został on pobity przez milicję, gdy usiłował chronić przed nią strajkujących studentów. Potwierdzeniem tego faktu jest zachowana do dziś, wydana przez studentów pełna oburzenia ulotka⁵. Doktor Górbiel nie zagrał jednak długo miejsca w Katowicach, gdyż już kilka lat później przeniósł się do ośrodka łódzkiego, a następnie szczecińskiego. Wykaz osobowy pracowników UŚ z 1975 r. nie ujmuje jego nazwiska. Niemniej kilkuletni pobyt na Górnym Śląsku okazał się szczęśliwy zarówno dla późniejszego profesora Uniwersytetu Szczecińskiego, jak i młodego Wydziału. Z chwilą przejścia do Katowic doc. dr A. Górbiel był już uznanym znawcą międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, o czym świadczyła jego publikacja zatytułowana *Konieczność wojskowa w prawie międzynarodowym = De necessitate militari in iure gentium* (Kraków 1970). Tym samym zapoczątkował specjalizację wydziału prawa UŚ w tej szczególnej gałęzi prawa międzynarodowego. W późniejszym okresie tradycję tę chlubnie kontynuowali profesorowie: Ro-

³ A. Lityński: *U początków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego*. W: „Z Dziejów Prawa”, cz. 2. Red. A. Lityński. Katowice 1999, s. 179–193; dostępne elektronicznie zob.: <http://gazeta.us.edu.pl/node/242701> [dostęp: 22.03.2015].

⁴ Ibidem.

⁵ Zob.: <http://fbc.pionier.net.pl/zbiorki/Content/168/waw128.pdf> [dostęp: 22.03.2015].

man Jasica i Joanna Nowakowska-Małusecka. Docent Górbiel nie zaniedbywał także wymiaru dydaktycznego w działalności akademickiej. Jego autorstwa ukazały się pierwsze w Katowicach podręczniki i materiały źródłowe do prawa międzynarodowego. Kolejno zostały wydane: dwutomowa pozycja *Prawo międzynarodowe: źródła i materiały* (Katowice 1970; książka doczekała się kolejnego wydania w 1973 r.) i liczące 404 strony *Instytucje prawa międzynarodowego* (Katowice 1972). Wypada żałować, że doc. Górbiel tak szybko rozstał się z Uniwersytetem Śląskim. Pomijając inne motywy, dla ambitnego młodego naukowca katowicki wydział prawa, niemający natenczas uprawnień habilitacyjnych, nie kreował możliwości awansu naukowego. Mógł to być jeden z motywów przejścia doc. Górbiela do Łodzi, o czym świadczy fakt, że kilka lat później (w 1977 r.) sumptem Uniwersytetu Łódzkiego ukazała się jego rozprawa habilitacyjna pt. *Status prawny kosmosu = Legal status of outer space*. Szczęśliwie jednak z chwilą jego odejścia na Wydziale funkcjonowali już godni następcy. W 1971 r. z Uniwersytetu Jagiellońskiego przeszła mgr Genowefa Grabowska, zaś w marcu 1973 r. z Warszawy pozyskano dr. Romana Jasicę. W tym dwuosobowym składzie, z doc. dr. Romanem Jasicą jako kierownikiem, funkcjonował, według spisu pracowników UŚ z 1975 r., Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych umiejscowiony w ramach Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych Wydziału Prawa i Administracji. Roman Jasica, doc., a od 1991 r. prof. nadzw., przez równo dwadzieścia lat, do 1993 r., pozostawał kierownikiem zakładu, a następnie katedry prawa międzynarodowego. Po złożeniu funkcji jeszcze przez dwa lata, do 1995 r., aż do przejścia na emeryturę pracował na katowickim Wydziale. *Nota bene* warto zauważyć, że jego sukcesorka — prof. Genowefa Grabowska, kierowała Katedrą dwadzieścia jeden lat (1993—2014). Tak długie okresy „pontyfikatów” odcisnęły się mocno na dziejach zakładu/katedry. W ich trakcie miało okazję wyrosnąć nowe pokolenie uczniów dwóch wymienionych autorytetów naukowych. Wypada zatem poświęcić kilka słów obojgu Profesorom.

Pochodzący ze Sławkowa prof. Roman Jasica tuż przed przejściem do Katowic w 1973 r. był kierownikiem Zakładu Podstaw Nauk Politycznych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego. Ukończył w 1950 r. studia magisterskie na Wydziale Dyplomatyczno-Konsularnym Akademii Nauk Politycznych w Warszawie, zaś w 1956 r. po ukończeniu Szkoły Głównej Służby Zagranicznej został kandydatem nauk prawnych. Ten egzotycznie dziś brzmiący stopień został skopiowany z sowieckiego modelu szkolnictwa wyższego i obowiązywał w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1951—1958. Odpowiadał on obecnemu stopniowi naukowemu doktora. W 1978 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Problem wietnamski: aspekty prawne i polityczne* (Katowice 1977). Zainteresowania naukowe Profesora koncentrowały się przede wszystkim na międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych i pokojowym

załatwianiu sporów międzynarodowych, łącząc się przy tym z działalnością praktyczną, gdyż pozostawał on doradcą delegacji Polski do Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli w Wietnamie (1957—1958 i 1961—1963) oraz członkiem oficjalnej delegacji Rady Ministrów na Konferencję Czerwonego Krzyża w New Delhi (1957)⁶. Był także wieloletnim działaczem i prezesem (w latach 1992—1994) Polskiego Czerwonego Krzyża, za co w marcu 1999 r., na kilka miesięcy przed śmiercią, Prezydent RP odznaczył go Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski. Położył także ogromne zasługi w upowszechnianiu standardów humanitarnych prawa wojennego, będąc współorganizatorem Warszawskiej Letniej Szkoły Międzynarodowego Prawa Humanitarnego, której pierwsza edycja odbyła się w marcu 1977 r. Obecnie szkoła ta stanowi kanon wykształcenia dla polskiego prawnika zajmującego się prawem konfliktów zbrojnych. Spośród innych licznych pozawydziałowych funkcji profesora Jasicy należy wspomnieć działalność w Polskim Towarzystwie Przyjaciół ONZ, którego był Sekretarzem Generalnym, w International Law Association w Londynie, w International Peace Academy w Nowym Jorku, w Międzynarodowej Komisji Humanitarnej ds. Ustalania Faktów w Genewie (International Humanitarian Fact-Finding Commission). W Jego dorobku naukowym wyróżniają się publikacje: *Informator o organizacjach międzynarodowych, do których Polska należy* (współautorstwo z T. Kamińskim. Warszawa 1960); *Polska w Organizacji Narodów Zjednoczonych i w jej organizacjach wyspecjalizowanych: informator* (Warszawa 1960); *Pojęcie kombatanta w protokołach dodatkowych z 1977 roku* (Warszawa 1980); *Prawnomiędzynarodowa ochrona środowiska w konfliktach zbrojnych* (Kraków 1995); *Podręcznik prawa wojennego dla sił zbrojnych* Frédéric de Mulinen [przekł. z języka angielskiego Roman Jasica] (Warszawa 1994); *Układ paryski o zakończeniu wojny i przywróceniu pokoju w Wietnamie* („Państwo i Prawo” 1973, nr 7). Opracowywał także materiały źródłowe do nauki prawa międzynarodowego, wydając *Wybór ważniejszych rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Narodów Zjednoczonych* (Katowice 1976) oraz *Zbiór konwencji wielostronnych dotyczących rybołówstwa [pisownia oryginalna — J.B.] morskiego i ochrony morskich zasobów biologicznych* (T. 1—3, przy udziale red. Marii Żywirskiej. Warszawa 1962). Pod koniec swojej działalności naukowej Profesor zainteresował się problematyką bilateralnych relacji polsko-niemieckich, w efekcie czego powstały publikacje: *Spór między Polską a Niemiecką Republiką Demokratyczną o wody Zatoki Pomorskiej* (Warszawa 1990); *Granica polsko-niemiecka w świetle ustawodawstwa Republiki Federalnej Niemiec* (Warszawa 1990); *Obywatelstwo niemieckie w stosunkach polsko-niemieckich a problem mniejszości narodowej w Polsce* (Warszawa 1991).

⁶ „Non omnis moriar”. Zmarli pracownicy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 1968—2008. Red. A. Barciak. Katowice 2008, s. 136—137.

Bogaty dorobek naukowy uzupełniała działalność organizacyjna profesora Jasicy, związana tak z rozwojem zakładu prawa międzynarodowego, jak i samego wydziału prawa. Wiązał się on w pierwszym przypadku zarówno z przekształceniami organizacyjnymi, jak i kształceniem młodej kadry naukowej. W 1980 r. doszło do zmiany struktury organizacyjnej WPiA UŚ. Dotychczasowe 4 instytuty zostały zlikwidowane, zaś na ich miejsce powołano 19 katedr. Najprawdopodobniej wówczas doszło do podniesienia zakładu prawa międzynarodowego do rangi katedry. Spis pracowników UŚ z końca lat siedemdziesiątych odnotowuje także w ramach wówczas jeszcze Zakładu Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych oprócz kierownika, doc. dr. hab. Romana Jasicy, i adiunkta w osobie dr Genowefy Grabowskiej, dwóch młodych pracowników, którymi byli mgr Wojciech Kowalski, zatrudniony jako starszy asystent, i mgr Jerzy Menkes jako asystent. Obydwaj byli związani z Katedrą do początku lat dziewięćdziesiątych. Późniejszy prof. Wojciech Kowalski, choć studia magisterskie ukończył na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1975 r., do zakładu prawa międzynarodowego trafił dopiero w 1979 r., po obronieniu rok wcześniej pracy doktorskiej z zakresu prawa cywilnego. Pozostawał adiunktem w Katedrze do czasu uzyskania habilitacji, po czym, w 1991 r., przeszedł do Katedry Prawa Cywilnego i Prawa Międzynarodowego Prywatnego Uniwersytetu Śląskiego, w której kieruje Pracownią Prawa Ochrony Własności Intelektualnej i na Dobrach Kultury. Funkcjonując w katedrze prawa międzynarodowego, zajmował się przede wszystkim zagadnieniami sytuującymi się na styku prawa międzynarodowego, prawa ochrony dóbr kultury i prawa własności intelektualnej. Efektem prowadzonych badań była rozprawa habilitacyjna pt. *Restytucja dzieł sztuki w prawie międzynarodowym* (Katowice 1989), na podstawie której w styczniu 1990 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego. Spotkała się ona ze znacznym uznaniem, zaś jej autor w okresie od 1991 do 1994 r. pełnił funkcję Pełnomocnika Rządu RP ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą, działając na rzecz likwidacji skutków drugiej wojny światowej w sferze kultury. W tym zakresie uczestniczył w negocjacjach dyplomatycznych z różnymi państwami, przygotowywał także projekty traktatów. Reprezentując państwo polskie, był również między innymi wiceprzewodniczącym Komitetu Dziedzictwa Kulturowego Rady Europy w Strasburgu, zaś od 1998 r. — jako Pełnomocnik Ministra Spraw Zagranicznych, w stopniu dyplomatycznym ambasadora tytularnego — prowadził działalność w zakresie restytucji polskich dóbr kultury⁷. Naukowym uznaniem jego działalności było zaproszenie do wygłoszenia w 2001 r. w ramach sesji Prawa Międzynarodowego Prywatnego Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego cyklu wykładów, które następnie zostały opublikowane w tomie pt. *Restitution*

⁷ Biogram zob.: http://klub-generalagrota.pl/kg/baza-wiedzy/biogramy-prelegentow/615_prof-dr-hab-Wojciech-Wiktor-Kowalski.html [dostęp: 22.03.2015].

of Works of Art pursuant to Private and Public International Law. Hague Academy of International Law, Recueil des cours, vol. 288 (Dordrecht—Boston—London 2002)⁸.

Odmienne kształtowała się sytuacja późniejszego profesora, wówczas mgr. Jerzego Menkesa, który — podobnie jak mgr W. Kowalski — ukończył studia w 1975 r. W przeciwieństwie jednak do poprzednika był całkowicie wychowankiem zakładu prawa międzynarodowego, któremu to prawu pozostał również wierny po opuszczeniu Uniwersytetu Śląskiego. Jego rozprawa doktorska, obroniona na WPiA UŚ w końcu 1979 r. pod kierunkiem naukowym doc. dr. hab. Romana Jasicy i zatytułowana *Traktatowe uprawnienia organów Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej do podejmowania uchwał i ich realizacja w praktyce (1968—1975)*, podejmowała pionierskie w owym czasie zagadnienie. Była także pierwszym doktoratem obronionym przez pracownika Katedry, choć nie pierwszym w jej historii. Prymat w tym zakresie dzierży obroniona w tym samym 1979 r., także pod opieką doc. dr. hab. Romana Jasicy, rozprawa Wiesława Wysockiego pt. *Berlin zachodni w międzynarodowych stosunkach traktatowych po wejściu w życie czterostronnego porozumienia z 3 września 1971 roku*. Stanowiła ona 68 w kolejności doktorat w historii WPiA UŚ (rozprawa doktorska mgr. J. Menkesa widnieje pod numerem 106; warto dodać, że wydział prawa UŚ uzyskał uprawnienia do doktoryzowania w drugiej połowie 1969 r.)⁹. Doktor J. Menkes kontynuował badania w zakresie międzynarodowego prawa instytucjonalnego oraz prawa organizacji międzynarodowych, publikując pozycję *Nowy międzynarodowy ład ekonomiczny: studium prawno międzynarodowe* (Katowice 1988), która w końcu 1989 r. posłużyła jako podstawa do nadania mu stopnia naukowego doktora habilitowanego. Splot okoliczności sprawił, że odszedł on wkrótce do ośrodka warszawskiego, gdzie dziś (tj. w 2015 r.) kieruje Katedrą Prawa Międzynarodowego i Organizacji Międzynarodowych Szkoły Głównej Handlowej. W późniejszym okresie podjął badania w zakresie międzynarodowego prawa zasobów wodnych, uzyskując tytuł profesora w 2003 r. Uznanie, jakim cieszy się w środowisku internacjonalistów polskich, sprawiło, że w listopadzie 2013 r. wybrano go na przewodniczącego Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego.

Zarówno W. Kowalski, jak i J. Menkes funkcjonowali w katedrze prawa międzynarodowego w okresie, gdy jej kierownikiem pozostawał doc. dr. hab. Roman Jasica. Tak zwaną dobrą rękę w wyborze współpracowników przeniósł on także na cały wydział prawa. Pozostawał bowiem najpierw prodziekanem, zaś w latach 1983—1986 Dziekanem WPiA UŚ. Zapoczątkował on tym samym chlubną tradycję angażowania się przez kierowników katedry prawa

⁸ Ibidem.

⁹ Zob. *Wykaz rozpraw doktorskich dostępnych w Bibliotece Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*. <http://www.wpia.us.edu.pl/prace-doktorskie-wpia> [dostęp: 22.03.2015].

międzynarodowego w prace całego Wydziału. Dziekanem, i to przez dwie pełne kadencje (1993—1999), pozostawała kolejna kierownik Katedry — prof. dr hab. Genowefa Grabowska, zaś jej następczyni od 2014 r. prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk ma już w „dorobku” sprawowanie funkcji prodziekańskiej. Pełniąc dziekańskie funkcje, prof. Jasica zaskarbił sobie życzliwość wielu pracowników Wydziału. Najlepiej oddaje ją treść anonimowego (podpisanego jako „przyjaciele”) wspomnienia opublikowanego po jego śmierci na łamach „Gazety Uniwersyteckiej UŚ”¹⁰. Ponieważ wiele mówi ono o nim jako człowieku, warto zacytować jej treść *in extenso*: „Był prawdziwym uczonym, specjalistą prawa międzynarodowego, zwłaszcza prawa humanitarnego. Nigdy nie pozwolił się złamać ani kupić. Zachował wielkość ducha również wtedy, gdy latami pozbawiono Go profesury i paszportu — co dla specjalisty prawa międzynarodowego było szczególnie bolesne, gdy doświadczał szykan urzędowych, milicyjnych i nadgorliwie prywatnych. Był jednym z założycieli »Solidarności« na Uniwersytecie Śląskim w pamiętnym roku 1980. W trudnych latach stanu wojennego przyjął funkcję dziekana — nie po to, aby rządzić, ale aby chronić studentów i pracowników i robił to znakomicie. Wpłynął na wiele młodych umysłów i pociągnął je ku Dobru, chroniąc przed pokusami totalitaryzmu. Warszawiak z krwi i kości pokochał Śląsk i jego młodzież, nie całkiem dobrowolnie opuścił też Uniwersytet Śląski. Był wierny w przyjaźni, pogodny, potrafił wybaczać. Rozmowy z Nim wzbogacały wszystkich, którzy się z Nim zetknęli. Kochał życie, sztukę, w ludziach starał się dostrzegać zawsze dobre strony. II wojna światowa była ważną cezurą w Jego życiu. Stale odwoływał się do jej doświadczeń, ale nawet wtedy we wrogach dostrzegał ludzi — i to było zapewne fundamentem Jego zainteresowań prawem w warunkach konfliktów, prawami jeńców i uchodźców. Członek genewskiej komisji ONZ, wieloletni działacz Czerwonego Krzyża, po zmianie ustroju jego prezes. Dobrze zasłużył się swoim życiem Polsce i naszemu regionowi, wszystkim biednym, prześladowanym, ofiarom konfliktów. Odwagę, która cechowała Go przez całe życie, wykazywał również w obliczu ciężkiej choroby. W ostatnich dniach życia troszczył się jeszcze o to, czy Jego biblioteka będzie mogła nadal służyć studentom — nic nie charakteryzuje Go lepiej. Narzekamy często, że brak nam autorytetów, wzorów do naśladowania. Może tylko nie potrafimy patrzeć?”¹¹.

W 1993 r. Katedrę objęła prof. dr hab. Genowefa Grabowska. Dało to impuls do dalszego dynamicznego jej rozwoju. Silna osobowość nowej kierownik, jej niespożyta energia, talenty organizacyjne, zmysł naukowy do wyszukiwania nowych, „gorących” tematów badań, a zarazem wykazywana w stosunku do młodej kadry niezwykła życzliwość, lojalność i okazywana przyjaźń ukształ-

¹⁰ *Pożegnanie*. „Gazeta Uniwersytecka UŚ” 2000, nr 5(72). <http://gazeta.us.edu.pl/node/187101> [dostęp: 22.03.2015].

¹¹ *Ibidem*.

towały całkowicie pokolenie badaczy aktualnie zatrudnionych w Katedrze. Piszący te słowa sam zalicza się do wychowanków Pani Profesor, określanej w gronie pracowników Katedry pełnym sympatii mianem „szefowa”. Co ciekawe, sama Pani Profesor w swoich wspomnieniach przyznaje, że pierwotnie wcale nie zamierzała zostać prawnikiem. Presja otoczenia skłaniała ją bowiem do wyboru profesji medycznej¹². Jak jednak skromnie zauważa, po wyborze studiów prawniczych „potem wszystko potoczyło się już prawie samo”¹³. Studia ukończyła w 1966 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, podejmując następnie pracę jako asystent w tamtejszej Katedrze Prawa Międzynarodowego Publicznego. Kierował nią wówczas prof. Stanisław Hubert, który wywarł znaczący wpływ na dalszy rozwój naukowy przyszłej profesor. W późniejszych latach podczas seminariów naukowych i towarzyskich spotkań w ramach katowickiej katedry wielokrotnie powoływać się będzie na autorytet prof. Huberta. Podobnie jak on, tak Profesor Grabowska wpoila swoim współpracownikom najlepsze *know how* w zakresie warsztatu naukowego, opartego na precyzji i logice w myśleniu, przejrzystości wywodu naukowego i odpowiedzialności za słowo. W ten sposób stała się w najlepszym znaczeniu przekaznikiem tradycji akademickiej przechodzącej z pokolenia na pokolenie, z mistrza na ucznia. Zarazem żaden z nas, jej uczniów, nie zastanawia się na co dzień, jak dalece wpłynęły na niego poglądy i kalki myślowe prof. S. Huberta.

Wkrótce po ukończeniu studiów mgr G. Grabowska przeniosła się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pracował już jej mąż, późniejszy profesor i wieloletni kierownik Katedry Publicznego Prawa Gospodarczego w Katowicach Jan Grabowski. Uzupełnia także wiedzę praktyczną, kończąc aplikację sędziowską oraz zdając egzamin sędziowski (1969 r.) i radcowski (1971 r.). Wkrótce potem, w 1971 r., wraz z mężem przeniosła się na WPiA UŚ. Przez trzy lata pracowała jako asystent w Zakładzie Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych UŚ, zaś po 1974 r., w którym obroniła pracę doktorską, jako adiunkt. Rozprawę doktorską pt. *Obserwatorzy państw w organizacjach międzynarodowych* finalizuje na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, z którego kadrami łączyć ją będą przez lata przyjacielskie relacje. Ukazała się ona drukiem w 1978 r. (*Obserwatorzy państw w powszechnych organizacjach międzynarodowych*. Warszawa 1978). Poruszana w pracy problematyka określiła kierunki zainteresowań naukowych, które koncentrowały się wokół prawa dyplomatycznego, prawa organizacji międzynarodowych, zaś w późniejszym okresie — prawa środowiska i prawa europejskiego. Już sześć lat później dochodzi do kolokwium habilitacyjnego, którego podstawę stanowiła monografia *Prawo dyplomatyczne w stosunkach państw*

¹² *O mnie...* zob.: http://grabowska.org.pl/test/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=2&Itemid=9 [dostęp: 22.03.2015].

¹³ *Ibidem*.

z organizacjami międzynarodowymi (Katowice 1980). Była to oryginalna pozycja, w znaczący sposób rozwijająca polską naukę prawa międzynarodowego w zakresie badań nad istotnym i nadal niezwykle aktualnym wymiarem prawa dyplomatycznego. Stanowiła zarazem pierwszą habilitację z zakresu prawa międzynarodowego na śląskim wydziale prawa. W omawianym nurcie rozważań pozostawały także późniejsze pozycje książkowe: *Funkcjonariusze międzynarodowi* (Katowice 1988; pozycja ta stanowiła zarazem monografię profesorską) i *Reprezentacja Polski w organizacjach międzynarodowych: problemy prawne* (Warszawa 1990). Uzyskany w lipcu 1992 r. tytuł profesora nauk prawnych pozwolił rok później na objęcie Katedry, choć już w 1991 r. dotychczasowa (od 1981 r.) doc. G. Grabowska była zatrudniona na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Śląskim. W późniejszych latach przedmiotem badań Pani Profesor stało się prawo środowiska (monografie: *Europejskie prawo środowiska* (Warszawa 2001); *I diritti fondamentali dell'uomo e dell'ambiente, nei cambiamenti dell'Europa centro-orientale* (Varsavia 1995); praca zbiorowa (część pt. *Men and Natural Environment in International Law*)) oraz zagadnienie integracji europejskiej, zwłaszcza w jej instytucjonalnym wymiarze związanym przede wszystkim z dostosowywaniem standardów prawa polskiego do unijnego *acquis communautaire* (pozycje: *Polska i Wielka Brytania wobec Unii Europejskiej: wybrane zagadnienia prawne*. Katowice 2002 (redakcja i częściowe autorstwo); *Legal Convergence in the Enlarged Europe of the New Millenium*, ed. Paul Torremans (The Hague—Boston—London 2000; rozdz. 1: *Poland on the Way to the European Union. From association to accession in the context of environmental policy*); *Obowiązek notyfikowania projektów przepisów prawa Komisji Europejskiej w świetle wybranego orzecznictwa luksemburskiego* (Warszawa 2012; część pracy zbiorowej); *O pełnej skuteczności przepisów prawa unijnego: glosy i komentarz do orzeczeń Izby Karnej Sądu Najwyższego z wyborem orzecznictwa krajowego i luksemburskiego* (Warszawa 2014; część pracy zbiorowej)). Odrębne miejsce w dorobku naukowym prof. G. Grabowskiej zajmuje zagadnienie braku dyskryminacji w kontekście równości płci, na które pozostawała szczególnie wyczulona (między innymi *Kobiety wobec przemian okresu transformacji*. Katowice 1997; praca zbiorowa: część pt. *Kobiety w prawie międzynarodowym*). Ogółem na dorobek naukowy Profesor składa się około 200 pozycji (w tym w językach: francuskim i angielskim), w tym monografie, udziały w pracach zbiorowych, studia, artykuły, recenzje, a także wykłady i referaty prezentowane na wielu konferencjach krajowych i zagranicznych¹⁴.

Działalność naukową łączyła z ekspercką. Profesor była między innymi ekspertem Sejmowej Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, członkiem Doradczego Komitetu Prawnego przy Ministrze Spraw

¹⁴ Ibidem.

Zagranicznych RP oraz Komitetu Ewaluacji Jednostek Naukowych. Była członkiem Zarządu Polskiej Grupy International Law Association oraz członkiem Transnational Enforcement of Environmental Law, International Law Association w Londynie oraz zastępcą arbitra w Trybunale ds. Koncyliacji i Arbitrażu utworzonym w ramach KBWE. W latach 1997—1999 organizowała i prowadziła cykliczne szkolenia dla sędziów z zakresu prawa Unii Europejskiej. Od 1994 r. organizowała także dwuletnią Szkołę Prawa Brytyjskiego i Europejskiego (przy współpracy z University of Cambridge)¹⁵. Wiele zawdzięcza jej także Wydział Prawa i Administracji UŚ, którego była najpierw prodziekanem (w latach 1990—1993), następnie zaś, przez dwie kadencje dziekanem (1993—1999). W tym okresie stoczyła zakończone sukcesem, choć nierzadko ostre, zmagania z rektorską centralą o zapewnienie należytego poziomu finansowania Wydziału. Dzięki tym staraniom potrafiła zapewnić środki na budowę nowej siedziby WPiA UŚ, co było konieczne, gdyż dotychczasowy budynek przy ulicy Bankowej 8, znacjonalizowany po drugiej wojnie światowej, musiał wrócić do swojego prawowitego właściciela, czyli do katowickiej parafii ewangelicko-augsburskiej (część katedr WPiA UŚ, w tym Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego mieściła się także w drugim budynku zajmowanym przez Wydział przy ulicy Bankowej 14; nasza Katedra zajmowała w nim trzy pokoje o numerach: 529, 530 i 534). W efekcie zainicjowała budowę, oddanego już po zakończeniu pełnienia przez nią funkcji dziekańskich, nowego i okazałego gmachu WPiA UŚ (Katedra przeprowadziła się do niego w 2003 r., otrzymując cztery pokoje). Na pokreślenie zasługuje fakt, że w toku budowy wobec trudności finansowych prof. G. Grabowska będąca już w owym czasie senatorem RP z sukcesem zabiegała o dofinansowanie przedsięwzięcia ze środków budżetu państwa.

W 2001 r. rozpoczął się nowy okres w karierze Pani Profesor, związany z czynnym wejściem w życie polityczne. Uzyskała w wyborach mandat senatora RP, w którym to Senacie przewodniczyła Komisji Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej oraz Delegacji Parlamentu Polskiego do Zgromadzenia Parlamentarnego Unii Zachodnioeuropejskiej. Uczestniczyła także w legislacyjnym procesie dostosowania prawa polskiego do standardów UE (jak sama podkreśla „przez moje ręce przeszły setki ustaw dostosowujących polskie prawo do regulacji unijnych”)¹⁶. W 2002 r. z ramienia Senatu RP została członkiem Konwentu Europejskiego, ciała, które przygotowało projekt *Traktatu ustanawiającego Konstytucję dla Europy* — najważniejszych ram prawnych zjednoczonej Europy. Podczas prac nad traktatem postulowała między innymi większe podkreślenie w jego regulacjach kwestii równości płci, oparcie podstaw aksjologicznych Unii Europejskiej o Kartę Praw Podstawowych i wzmocnienie

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

Europolu. Zainteresowanie problematyką europejską sprawiło, że od stycznia 2003 r. Profesor pozostawała jednym z 26 polskich obserwatorów w Parlamencie Europejskim, następnie zaś została wybrana posłem do tego organu na kadencję 2004—2009. Jej doświadczenie prawnicze procentowało w pracach nad legislacją europejską, zyskała także powszechne uznanie, co przełożyło się na pełnienie przez nią funkcji kwestora Parlamentu Europejskiego. Za swą działalność naukową i polityczną została odznaczona między innymi Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz litewskim Krzyżem Komandorskim Orderu „Za Zasługi dla Litwy”.

Choć Profesor Grabowska przeszła na emeryturę w październiku 2014 r., pozostawiła po sobie Katedrę w znakomitym stanie. W ciągu kilkudziesięciu lat pracy naukowo-dydaktycznej wypromowała ponad 400 magistrów, którzy chętnie się garnęli na jej seminaria. Dla wielu z nich, co dotyczyło zwłaszcza studentek, stanowiła inspirację i przykład do naśladowania w życiu. Wypromowała także 12 doktorów nauk prawnych, w tym niemal wszystkich spośród 7 obecnych (2018 r.) pracowników Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego. 4 z nich doprowadziła do samodzielności naukowej.

W 2014 r., z chwilą przejęcia Katedry przez nową kierowniczkę prof. dr hab. Barbarę Mikołajczyk, liczyła ona 6 osób, w tym 1 profesora nadzwyczajnego, 3 doktorów habilitowanych i 2 doktorów. Nowa kierownik jest związana z Katedrą od 1990 r., posiada zatem bogate 25-letnie doświadczenie naukowo-dydaktyczne. W maju 1995 r. obroniła na WPiA UŚ pracę doktorską pt. *Ochrona mniejszości w prawie międzynarodowym*, wyróżnioną nagrodą Prezesa Rady Ministrów. Wydana na jej kanwie w 1996 r. książka *Mniejszości w prawie międzynarodowym* otrzymała nagrodę im. Profesora Manfreda Lachsa. Zdobyta wiedza została przez dr B. Mikołajczyk spożytkowana praktycznie, gdyż w latach 1999—2004 Pani Doktor była członkiem Rady ds. Uchodźców pierwszej kadencji. Problematyka ochrony praw człowieka zdominowała także monografię habilitacyjną (*Osoby ubiegające się o status uchodźcy. Ich prawa i standardy traktowania*. Katowice 2004), która stanowiła podstawę do awansu zawodowego w 2005 r. Za tę publikację dr hab. B. Mikołajczyk została powtórnie wyróżniona nagrodą Fundacji im. Profesora Manfreda Lachsa. Pionierski charakter w nauce polskiej ma monografia profesorska związana między innymi z problematyką *ageingu* (*Międzynarodowa ochrona praw osób starszych*. Warszawa 2012). Na jej podstawie otrzymała w grudniu 2015 r. tytuł profesora nauk prawnych. Dorobek naukowy prof. B. Mikołajczyk uzupełniają liczne ekspertyzy i opinie pisane także dla Komisji Europejskiej (na przykład *Report on Migrant Workers in Poland* z 2006 r.). Czynn timer angażuje się ona we współpracę międzynarodową, jest również członkiem wielu znaczących gremiów międzynarodowych i polskich (między innymi Odysseus Network on Asylum and Migration in Europe; Komisja Ekspertów ds. Osób Starszych Rzecznika

Praw Obywatelskich). Była także redaktorem naczelną rocznika „Silesian Journal of Legal Studies”, który powstał z jej inicjatywy w 2008 r. Posiada za sobą doświadczenie pełnienia funkcji administracyjnej prodziekana Wydziału Prawa i Administracji UŚ. O estymie, jaką cieszy się w środowisku polskich międzynarodowców, świadczy fakt, że była do 2016 r. recenzentem 16 prac doktorskich i habilitacyjnych (w tym 6 rozpraw habilitacyjnych), wypromowała także 4 doktorów prawa.

Samodzielnymi pracownikami Katedry w 2016 r. pozostawali: Joanna Nowakowska-Małusecka, Marek Zieliński i piszący te słowa. Dr hab. Joanna Nowakowska-Małusecka specjalizuje się w międzynarodowym prawie humanitarnym konfliktów zbrojnych oraz międzynarodowym prawie karnym. Rozprawę doktorską pt. *Odpowiedzialność karna jednostek za zbrodnie wojenne popełnione w byłej Jugosławii i w Rwandzie w świetle prawa międzynarodowego* obroniła w maju 1998 r. Została ona wydana drukiem w 2000 r. Rozprawa habilitacyjna pt. *Sytuacja dziecka w konflikcie zbrojnym. Studium prawnomiędzynarodowe* stała się podstawą nadania w styczniu 2013 r. stopnia naukowego doktora habilitowanego. Została także wyróżniona nagrodą Fundacji im. Profesora Manfreda Lachsa. Profesor J. Nowakowska-Małusecka jest członkiem Zarządu Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego, a także Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża. Zupełnie inny jest obszar badawczy dr. hab. Marka Zielińskiego. Jest to bowiem instytucjonalne prawo europejskie (między innymi rozprawa doktorska *Polityka regionalna Wspólnoty Europejskiej*, obroniona w listopadzie 1998 r.) i prawa organizacji międzynarodowych (rozprawa habilitacyjna *Międzynarodowe decyzje administracyjne*. Katowice 2011, nadanie stopnia dr hab. w grudniu 2012 r.). Ostatnia z powołanych pozycji jest często cytowana w literaturze, zaś jej autor otrzymał za nią Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Stanowi ważny przyczynek do badań między innymi nad konstytucjonalizacją i fragmentacją międzynarodowego porządku prawnego. Z kolei tematyka badań dr. hab. Jacka Barcika plasowała się najpierw w obszarze prawa antyterrorystycznego (monografia *Akt terrorystyczny i jego sprawca w świetle prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego*. Warszawa 2004) oraz polityki bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej (rozprawa doktorska pt. *Wspólna Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony* obroniona w październiku 2005 r. została nagrodzona wyróżnieniem; na jej podstawie ukazała się książka: *Europejska Polityka Bezpieczeństwa i Obrony. Aspekty prawne i polityczne*. Bydgoszcz—Katowice 2007), by następnie ewoluować w obszar międzynarodowego prawa zdrowia publicznego (rozprawa habilitacyjna *Międzynarodowe prawo zdrowia publicznego*. Warszawa 2013, nadanie stopnia dr. hab. we wrześniu 2014 r.). Jest on także autorem podręczników do nauki prawa międzynarodowego publicznego i prawa Unii Europejskiej, których wznowienia ukazały się w 2014 r. Pozostaje również członkiem European Health Law Association.

W Katedrze funkcjonują także dwie panie adiunkt w stopniu doktora. Pierwszą wychowanicą prof. B. Mikołajczyk jest dr Ilona Topa, autorka obronionej w 2011 r. rozprawy doktorskiej pt. *Administracja tymczasowa w prawie międzynarodowym publicznym* (wydana drukiem w 2012 r.). Zagadnieniami równości płci zajmuje się z kolei dr Magdalena Półtorak (rozprawa doktorska *Gwarancje równości płci w życiu politycznym. Zagadnienia prawne*, obroniona w 2013 r.), która została pracownikiem Katedry w październiku 2014 r.

Przez kilka dekad działalności Katedry przewinęło się przez nią wielu doktorantów mniej lub bardziej z nią powiązanych. Przytoczyć należy zwłaszcza nazwiska czterech doktorantek, tzw. dziennego trybu studiów doktoranckich. Funkcjonowały one w Katedrze przez kilka (z reguły cztery) lat na podstawie stypendium doktoranckiego. Doktor Aleksandra Wentkowska w 2002 r. obroniła rozprawę doktorską pt. *Rola Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości i sądów krajowych w stosowaniu prawa wspólnotowego*, po czym odeszła z Katedry, zostając Pełnomocnikiem Terenowym Biura Rzecznika Praw Obywatelskich w Katowicach. Doktor Beata Maruszewska-Baranek w 2004 r. z sukcesem sfinalizowała swój przewód doktorski, przedkładając rozprawę *Pranie brudnych pieniędzy jako delikt prawa międzynarodowego*. Podobna sytuacja w 2009 r. dotyczyła dr Marii Talik (rozprawa doktorska *Organizmy genetycznie zmodyfikowane (GMO): zagadnienia prawne*). Aktualnie w analogicznym położeniu znajduje się dr Katarzyna Cichos, która w czerwcu 2016 r., broniąc rozprawy doktorskiej poświęconej unijnej polityce rozwoju, zakończyła swą naukową przygodę z Katedrą.

Dla uzyskania ogólnego obrazu Katedry należy stwierdzić, że prowadzi ona ożywioną współpracę międzynarodową i działalność dydaktyczną, tak z zakresu prawa międzynarodowego, jak i instytucjonalnego prawa europejskiego. Ten drugi element, jeszcze kilkanaście lat temu marginalizowany, cały czas zyskuje na znaczeniu, stając się w wymiarze obciążeń dydaktycznych równoważnym do klasycznego wykładu i ćwiczeń z prawa międzynarodowego. Przy Katedrze funkcjonuje studenckie Koło Naukowe Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego *Ius Gentium*, działała także Sekcja Praw Człowieka Studenckiej Poradni Prawnej. Studenci WPiA, korzystając z opieki naukowej pracowników Katedry, biorą udział w krajowych i międzynarodowych konkursach prawniczych, tj. Telders International Law Moot Court Competition, Phillip C. Jessup International Law Moot Court Competition, Regional International Humanitarian Law Competition, M. Lachs Space Law Moot Court Competition. W przypadku ostatniego z wymienionych konkursów studenci mogą korzystać z księgozbioru profesora M. Lachsa, wybitnego prawnika i prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, który, między innymi dzięki staraniom pracowników Katedry, w październiku 1988 r. otrzymał tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu Śląskiego. Podarował także bibliotece wydziałowej część swojego księgozbioru. Drugim z doktorów *honoris causa* UŚ, zasłużonych dla

rozwoju prawa międzynarodowego w kontekście relacji bilateralnych polsko-niemieckich, pozostaje Hans-Dietrich Genscher (promowany w 1992 r.).

Reasumując, przez kilka dekad istnienia Zakład, a następnie Katedra Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego UŚ okrzepła, wykształciła własnych wychowanków i na trwałe wpisała się w mapę liczących się ośrodków w skali kraju. Dysponuje obecnie gronem bardzo dobrych fachowców w zakresie prawa międzynarodowego w Polsce. Zarazem tworzy go zespół ludzi zgranych, dobrze rozumiejących się i mających świadomość dobra, jakim jest nasza Katedra. Taka sytuacja jest zasługą osób pracujących przez minione prawie pięć dekad w Zakładzie/Katedrze, zwłaszcza zaś jej kierowników. Niniejszy tekst ma na celu utrwalić i przekazać ich osiągnięcia, by choć trochę pomóc ulotnej ludzkiej pamięci. Dobrze byłoby, gdyby stanowiły one inspirację dla przyszłych pokoleń naukowców — internacjonalistów.

W wymiarze instytucjonalnym Katedra stoi współcześnie przed nowymi wyzwaniem, z których część jest wspólna dla całej nauki polskiej. Jednym z najważniejszych jest konieczność większego „umiędzynarodowienia”, nawiązania ściślejszej współpracy z partnerami zagranicznymi, skutkującej obcojęzycznymi publikacjami naukowymi wpisującymi się w obieg światowej nauki. Można przypuszczać, że starania o to, obok mniej widocznych, acz niezwykle istotnych wysiłków na rzecz zachowania w niezmińszonym stanie siatki obciążeń dydaktycznych przypisanych Katedrze, zdeterminują jej funkcjonowanie w najbliższych latach.

Tabela 1

Najważniejsze wydarzenia w dziejach Zakładu (później) Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ

Okres	Wydarzenie
Koniec lat sześćdziesiątych	Na WPiA UŚ najprawdopodobniej funkcjonuje już odrębny zakład prawa międzynarodowego, którego obsadę kadrową zapewnia doc. dr A. Górbel
1973—1993	Zakładem Prawa Międzynarodowego Publicznego i Stosunków Międzynarodowych przekształconym następnie w Katedrę kieruje doc. dr (później: dr hab.) R. Jasica
1979 r.	Pierwsze dwie obrony prac doktorskich z zakresu prawa międzynarodowego w historii WPiA UŚ; jedna z nich dotyczy pracownika Zakładu
1980 r.	Pierwsza w historii WPiA UŚ habilitacja z zakresu prawa międzynarodowego
1980 r.	Zmiana struktury organizacyjnej WPiA UŚ; prawdopodobne przekształcenie zakładu w katedrę prawa międzynarodowego

1993—2014	Katedrą Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ kieruje prof. dr hab. G. Grabowska
2014 r.	Kierownictwo Katedry obejmuje prof. dr hab. B. Mikołajczyk

Tabela 2

**Skład osobowy
Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego i Prawa Europejskiego WPiA UŚ
2018 r.**

prof. dr hab. Barbara Mikołajczyk	kierownik Katedry
dr hab. Jacek Barcik, prof. UŚ	prof. nadzwyczajny
dr hab. Joanna Nowakowska-Małusecka, prof. UŚ	prof. nadzwyczajny
dr Magdalena Półtorak	adiunkt
dr Ilona Topa	adiunkt
dr hab. Marek Zieliński	adiunkt
mgr Małgorzata Myl	asystent